

שאלו שלום ירושלים

תהלים פרק קכב

שיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית ה' גלף:
 עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים:
 ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו:
 ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להדות לשם ה':
 כי שמה ישובו כסאות למשפט כסאות לבית דוד:
 שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך:
 יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך:
 למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך:
 למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך:

אבן עזרא תהלים פרק עו פסוק ג

ויהי בשלם - היא ירושלים. אולי נקראה כן כי היא שלימה כנגד שער השמים או שהיא ראויה להיות בשלום, או קראהו כן על דרך תפילה כדרך שאלו שלום ירושלים.¹

מסכתות קטנות מסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה כ

אמר ר' יהושע בן לוי: אמר הקב"ה לישראל: אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בני, היו שואלין בשלומה ואני מוחל לכם. הדא הוא דכתיב: "שאלו שלום ירושלים". ואומר: "ודרשו את שלום העיר",² ואומר: "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך", ואומר: "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך". ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום, ומקדים שלום ומשיב שלום, הקב"ה מורישו העולם הזה והעולם הבא, שנאמר "וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום" (תהלים לו יא).³

מסכת מגילה דף יז עמוד ב

ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים? – דכתיב: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל לו ח). וכיון שנתקבצו גלויות - נעשה דין ברשעים ... וכיון שכלו המינים - מתרוממת קרן צדיקים ... והיכן מתרוממת קרנם? - בירושלים, שנאמר: "שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך".

¹ אבן עזרא מפרש כאן את הפסוק בתהלים עג ג: "ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון", לא את הפרק שלנו. אגב פירושו שם הוא מחדש שאפשר שהשם ירושלים, בפרט החלק השני "שלם", בא משלום במובן של לדרוש בשלום משהו, היינו להתפלל לשלום, היינו תפילה. שזה המקום שאליו, או בעטיו, או דרכו, מתפללים לשלום. וכמו שכתוב בתפילת שלמה: "והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר בחרת בך" (דברי הימים ב ו לד, מלכים א ח מד). ומכאן למדו חז"ל את כיוון התפילה כנגד ארץ ישראל וירושלים. ראה ברכות ל ע"א, ספרי דברים כט כז ועוד.

² זה מדרש פליאה. הפסוק המצוטט מירמיהו כט ז מדבר בערים שבגלות: "וידרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה' כי בשלומה יהיה לכם שלום". הרי זה בדיוק ההפך מלדרוש את שלום ירושלים! וכך הוא גם במדרשים מאוחרים יותר שאולי העתיקו ממסכת דרך ארץ והוסיפו פליאה על פליאה. ראה, למשל, אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד עח: "וכן אנו חייבים לדרוש את שלום ירושלים ובית קדשנו ותפארתנו, שנאמר: ודרשו את שלום העיר וגו' כי בשלומה יהיה לכם שלום". לא בכדי הוא לא מעתיק את הפסוק בשלמותו. כמו כן ראיתי גם בסידור רב עמרם גאון. לעומתם, במחזור ויטרי סימן תכו הוא אכן דורש את הפסוק על שלומה של מלכות, כפי שנראה ממשט הפסוק בירמיהו. המזור היחיד שניתן אולי להעלות למדרש פליאה זה ולכבודה של ירושלים, הוא שמדובר כאן "בהפוך", על דרך קנאה ותוכחה. קנאה לכבודה של ירושלים ותוכחה לעם ישראל: משלא דרשתם את שלום ירושלים (ראה הערתנו הבאה בסוף המדרש), תדרשו כעת את שלום העיר בגלותכם. ואולי מתוך דרישת שלום מלכות הגויים ובירתם, תעלו את זיכרון מלכות ישראל ובירתה שגליתם ממנה ושהיא עומדת בשיממונה ואין דורש בשלומה. רמז לרעיון זה של קנאה מצאנו במדרש תנחומא (בובר) פרשת ויגש סימן יא: "ביוסף כתיב: ויקנאו בו אחיו וביציון כתיב: קנאתי לירושלים קנאה גדולה (זכריה ח ב). ביוסף כתיב: לך נא ראה את שלום אחיך, וביציון כתיב: ודרשו את שלום העיר". אך עדיין הדברים קשים להולמם ונראה שיש כאן פשוט שיבוש.

³ אפשר להבין מדרש זה באופו פייסני ורך, כנבואה יפה לעתיד לבוא, בדומה למשל למדרש בדברים רבה ה טו: "חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה לציון, שנאמר: שאלו שלום ירושלים". אבל אפשר גם לפרש מדרש זה באופן קצת חריף יותר. "אתם גרמתם להחריב את ביתי" – אומר המדרש. - על מה חרב הבית? על שנאת חינום. על ההפך משאלת שלום. על קמצא ובר קמצא. על כך שבעיצומו של המצור על ירושלים לחמו והרגו היהודים זה בזה. אי לכך, התיקון הוא בכך שנלמד לשאול בשלום ירושלים, על כל המשתמע מכך. רק אז תבוא המחילה והגאולה. וכאמרה המיוחסת לרב קוק: בית שני חרב בגלל שנאת חינום, בית שלישי ייבנה בגלל אהבת חינום.

וכיון שנבנית ירושלים - בא דוד ... וכיון שבא דוד - באתה תפילה ... וכיון שבאת תפילה - באת עבודה ... וכיון שבאת עבודה - באתה תודה.⁴

מדרש תנחומא פרשת צו סימן ז

אמר ר' שמעון בן גמליאל: כמה דיו משתפך וכמה קולמוסין משתברין וכמה עורות אבודים וכמה תינוקין מתרצעין⁵ ללמוד דבר שלא היה בתורה - ראה כמה גדול כח השלום.⁶ וכן אתה מוצא בשרה, כיון שבאו מלאכי השרת לאברהם ואמרו לו: "למועד אשוב אליך כעת חיה" (בראשית יח) - באותה שעה "ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן". והקב"ה לא אמר לאברהם אלא "למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנת".⁷ וכל כך למה? בשביל השלום. ולעולם הבא כשיחזיר הקב"ה את הגלויות לירושלים בשלום מחזירן שנאמר: "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך".⁸ וכן הוא אומר: "הנני נוטה אליה כנהר שלום" (ישעיהו סו יב).⁹

יום ירושלים שמח

מחלקי המים

מים אחרונים: ראה פירוש דעת מקרא שפירש את הפסוק "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך" בהקשר עם העלייה לרגל וכדו-שיח של אנשי ירושלים עם עולי הרגל: "שאלו שלום ירושלים - אלה הם דברי הפרידה שאנשי ירושלים אומרים לעולי הרגלים ... בכל מקום שתהיו בקשו בתפילתכם כי שלום יהיה לירושלים. ישליו אוהביך - יהיו שרויים בשלווה אוהביך ירושלים! והיא הברכה שאנשי ירושלים מברכים את עולי הרגלים". ולא מצאתי מקור לפירוש זה, אך ברור לכל לפי פשט הפסוקים שפרק זה מדבר בעולי הרגל.

⁴ הגמרא שם דנה בסדר הברכות שבתפילת שמונה עשרה: "שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה ... מנין שאומרים אבות - שנאמר: "הבו לה' בני אלים" (תהלים כט א), ומנין שאומרים גבורות - שנאמר: "הבו לה' כבוד ועז" (שם), ומנין שאומרים קדושות - שנאמר: "הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש" (שם ב). ומה ראו לומר בינה אחר קדושה ... ומה ראו לומר תשובה אחר בינה ... ומה ראו לומר גאולה בשביעית ...". ראה הסוגיה שם במלואה בהנמקה על כל ברכה וברכה מדוע מיקמו אותה היכן שמיקמו בתפילת שמונה עשרה. (ראה דברינו [תפילת שמונה עשרה](#) בפרשת פקודי). לענייננו, ברכת בונה ירושלים לא באה מיד לאחר קיבוץ גלויות (שבאה מיד לאחר "הפרכת השממה" - ברכת השנים). שלוש ברכות מפרידות ביניהן; ברכת החזרת המשפט לישראל "ואשיבה שופטך כבראשונה", ברכת המינים "ולמלשינים אל תהי תקווה" וברכת הצדיקים ושארית הפליטה (וגירי הצדק!) שלא הפסיקו לבטוח ולייחל לישועה. בלוח השנה שהתחדש בימינו נקבע אמנם יום ירושלים כהמשך ליום העצמאות, עד שיש שקבעו לעצמם מנהג לקיים "חודש הנף כולו" ולהשאיר הדגלים שהונפו ביום העצמאות עד לאחר יום ירושלים, על מנת להראות על רצף והמשכיות. אבל חז"ל הורונו שבין "בונה ירושלים" והחזרת השכינה לתוכה ובין תחילת הקץ המגולה (סנהדרין צח ע"א) וקיבוץ גלויות, יש מרחק רב של הקמת מערכת משפט ובניית חברה צודקת, כוללת כזו שיודעת לקבל גרים.

⁵ חוטפים מכות מהמלמד במרצע. ראה מסכת סוכה כט ע"א: "משל לסופר שבא לבית הספר ורצועה בידו, מי דואג? - מי שרגיל ללקות בכל יום ויום הוא דואג". היו זמנים.

⁶ הכוונה לדברים שאמרו אחי יוסף בשם אביהם שלא היו ולא נבראו, רק בשביל להתפייס עם יוסף: "כשמת יעקב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף (בראשית ג) - מה עשו? הלכו אצל בלהה ואמרו לה: היכנסי אצל יוסף ואמור לו אביך צוה לפני מותו כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך, ומעולם לא צוה יעקב מכל אלו הדברים כלום, אלא מעצמם אמרו דבר זה". (דברינו [לו ישטמנו יוסף](#) בפרשת ויחי). מדרש זה הוא חלק מפרק השלום שמופיע במקומות רבים, ראה פרק השלום במסכת דרך ארץ, ספרי במדבר פיסקא מב (פרשת נשא, ברכת כהנים), במדבר רבה נשא פרשה יא, דברים רבה טו פרשת שופטים ועוד. ודווקא המקרה של יוסף ואחיו לא כל כך ברור שהרי התורה לא שמה דברים בפיו של יעקב בשם השלום. האחים הם אלה שאומרים זאת בשמו והם הרי דברו לו אמת גם בהזדמנויות אחרות! המקרה הבולט הוא דווקא זה של סוטה שעליו נאמר במקומות רבים (פרקי השלום הנ"ל ועוד): "גדול שלום שבין איש לאשתו שהרי אמרה תורה: שמו של הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים".

⁷ את הקטע בדבריה של שרה "ואדוני זקן" הקב"ה לא אומר לאברהם, אלא רק מה שאמרה שרה על עצמה, שהיא זקנה.

⁸ לא הספקנו לדון בחלק זה של הפסוק - "ישליו אוהביך" ולפי הפשט "ישליו" הוא מלשון שלווה. ראה פירוש מצודת דוד על הפסוק: "ישליו אוהביך - כאילו לירושלים ידבר לומר גם האוהבים אותך יהיו בשלוה". ופירוש מלבי"ם: "אם ישאלו לשלום ירושלים נאמר התשובה ששלומה תלוי אם ישליו אוהביך, אם אוהבי ירושלים יהיה ביניהם שלווה פנימית בזה תלוי שלום ירושלים". אכ"ר.

⁹ מקור זה הוא היחיד שמזכיר את שלום ירושלים בהקשר של הדיון בכוחו וגודלו של השלום. לכאורה אין כאן קשר וצדקים המקורות האחרים שלא מזכירים אותו. שהרי בכל המקרים שמביאים המדרשים מובלט כוחו וגודלו של השלום בכך שביגנו משנים ומשתנים דברים, כולל אי אמירת האמת, המצאת דברים שלא היו ולא נבראו, ויתור על מצווה ממצוות התורה, מחיקת השם המפורש וכו'. וכמאמר הידוע "משנים מפני דרכי שלום", היינו, דוחים ומעוותים נורמות אחרות, בגין נורמה גבוהה יותר - השלום. ומה כאן? מה השינוי והויתור שנעשה ב"שלום ירושלים"? לומר לנו שהגאולה עצמה תהיה בשלום - טוב ויפה. אך מה חידוש יש כאן? מה הערך הנגדי, מה הנורמה שנדחית? אפשר שהמדרש מתכוון פשוט לומר שתהליך הגאולה וקיבוץ גלויות (הכנסת כל פזורות ועדות ישראל השונות למדינה אחת קטנה), יעבור בשלום. ואפשר גם שמדרש זה מתעמת עם המדרש הקודם. יהיה קיצור דרך. השלום יבוא מיד בתחילת הגאולה והיא תהיה שלא בדרך המשפט ובלא תנאי מוקדם של "אהבת חיים". השלום יבוא מיד בתחילת הגאולה וכחלק מ"אתחלתא דגאולה" והוא יהיה הבסיס לכל השאר. הקב"ה יחזיר את הגלויות לירושלים בשלום וכן אפשר ליצור רצף ישיר של ברכת השנים - קיבוץ גלויות ובונה ירושלים. המשפט והצדק יבואו אחר כך. זו הנורמה שנדחית מפני השלום. נורמת הנורמליות, נורמת הגאולה "הטבעית". אם אכן כך, אזי מדרש זה מייצג איזו השקפה/תקווה לגאולה אידיאלית ומהירה ומתווכח לא רק עם המדרש הקודם, אלא גם עם כל המדרשים הדורשים את הפסוק בישעיהו: "ציון במשפט תיפדה ושביה בצדקה" (ישעיהו א כז). ראה מסכת שבת קלט ע"א: "אין ירושלים נפדה אלא בצדקה", דברים רבה ג ז ועוד. ואף הקורות אותנו מרמזים שהדרך היא כמדרש הקודם ושלא כמדרש אידיאלי זה (הכל עפ"י פירושו).